

Дмитро Сенейко

Перенесімося подумки у часи народження Ісуса Христа до Палестини у період правління юдейського царя Ірода Великого...

...Мешканці Єрусалиму, які звикли до того, що їхнє місто часто відвідували прочани з сусідніх чи далеких країн, мабуть, не одразу звернули увагу на караван чужинців, який рухався вулицями міста взимку 748 року від заснування Риму.

Але невдовзі подорожні змусили заговорити про себе, адже став відомим той факт, що мандрівники розшукували царя Юдеї, і це не був тогочасний Ірод Великий, але інший, який, за словами незнайомців, мав недавно народитись. „На Сході ми бачили Його зорю і прийшли поклонитися Йому”, – пояснювали вони. Як з'ясувалося згодом, це були східні мудреці, які помітили в небі знак великого Володаря і прибули до Єрусалиму розшукати Новонародженого. Нікого не здивувало і те, що у пошуках Царя вони потрапили саме до юдейської столиці, адже майже кожен єврей чув про численні пророцтва, пов'язані із таємничою особою з Юдеї, яка в майбутньому мала підкорити світ...

Приблизно так можна більш образно передати слова євангелиста Матея із його Євангелії про події, які супроводжували народження Ісуса Христа, Сина Божого, у цей світ. Про вочлення Бога у людське тіло, через яке Сам невидимий Господь втрутився у плин нашої історії і повернув її русло в єдиноправильному напрямі, написано і сказано чимало. Тому, мабуть, важко знайти людей, християн чи нехристиян, які б не чули про таємничі події та явища, пов'язані із Божественним народженням Спасителя, котрі у дивний спосіб вказали на появу Господа, Світла Добра серед людей, які засвідчили наше визволення з-під влади темряви гріху і означали початок поразки диявольських сил на землі. Яскравий блиск Вифлеємської зорі, дивна мандрівка східних мудреців до Палестини, їхнє намагання знайти Новонародженого між євреями Царя і поклоніння Йому – це ті події, які пов'язані із народженням Христа і займають чільне місце у Богонатхненній євангельській розповіді (Мт. 2, 1 – 12). Вони варті того, щоб їх розглянути детальніше.

Чи можливе хоч часткове пояснення цих біблійних явищ? Спробувавши дати відповідь на це запитання, відкриємо для себе глибоке духовно-історичне значення даних подій не лише в земному житті Господа нашого Ісуса Христа, але і сьогодні, для сучасних нас. У Євангелії від Матея чужинців, караван яких прибув до Єрусалиму у пошуках новонародженого Месії, названо „східними мудрецами”. Цікаво, що у грецькому перекладі твору євангелиста вони іменуються „магами” (у старослов'янській версії – „волхвами”). Подібно це слово звучить і на арамейській мові (це мова, якою розмовляло більшість євреїв за часів земного життя Ісуса Христа), означає дослівно „могутній”, „мудрий”, „освічений”, „авторитетний” тощо. У стародавній Персії (територія сучасних Ірану та Іраку) „магами” називали суспільну касту жерців (служителів язичницьких релігійних обрядів), а також учених і поганських пророків, які володіли таємними знаннями, особливо в ділянках астрології, математики, міфології, медицини. Св. Матей у вищезгаданому уривку Євангелії вказує на мудреців, які шукали зустрічі з

новонародженим Божественним Немовлям, передусім не як на астрологів (хоча вони цілком могли ними бути, адже довідались про народження Великого Царя світу через спостереження за небом, зокрема завдяки появі Вифлеємської зорі у східній частині небосхилу), при цьому зовсім не маючи на увазі фокусників чи чарівників, яких у ті часи часто ототожнювали з магами і яких було дуже багато в межах тогочасної Римської імперії. В усному Церковному переданні I-го століття збереглися відомості про те, що євангельські мудреці у своїй країні були не лише жерцями-священнослужителями, вченими, але і князями, тобто людьми знатними, наділеними певною суспільною владою. Звідси і виток нашої традиції – надавати їм титули „царів Далекого Сходу”, наприклад, у численних українських колядках, які наповнені таким змістом. Проте, на думку багатьох істориків і дослідників Св. Письма, такий суспільний статус мудреців не відповідає історичній дійсності і є пізнішою вставкою, думкою християнського світу. Церковне передання містить також імена трьох „магів”, які мають типове перське звучання: Валтасар, Каспар (або Яспар) і Мелхіф. Віддавши честь, вручивши Немовляті та Його Матері коштовні дарунки, троє мудреців після того, як обрали інший шлях повернення від вифлеємської яскині у свою батьківщину, через 30 років прийняли християнство, охрестившись, згідно з переданням, від святого апостола Томи. Гідним нібито було і передчасне завершення їхнього життя: ставши ревними Христовими послідовниками та активними проповідниками нового віровчення, троє мудреців були удостоєні вінця мученицької смерті, а їхні нетлінні останки, початково знаходячись у столиці Східної Римської імперії – м. Константинополі, історично опинились у німецькому Кьольні, де їх можна побачити та помолитись перед ними і сьогодні. Проте цю згадку датують аж VII ст., а отже, мають вагому причину для сумнівів щодо правдивості цих даних. На жаль, також напрочуд важко підтвердити автентичність мощів „волхвів”, одних із перших свідків народженого Спасителя світу.

Попри доволі довгий ланцюг припущень і невідомих речей, пов'язаних із цими таємничими особами, варто дякувати цим же історикам та біблійним дослідникам, які назвали дві важливі ознаки властиві трьом мудрецам: євангельські мудреці не були євреями, а також ці люди були добрими, лагідними в язичницькому сенсі цих слів, адже саме ці незнайомці з-поміж свого середовища були гідними, готовими тілесно і духовно до одкровення невідомого їм Бога (піти і поклонитись Йому, народженому). Вони – своєрідний початок, знак, символ навернення решти язичницького світу до Христового Царства.

Чому ж „волхви” не могли належати до єврейського народу? Натяк про неєврейське походження мудреців помітний у самому запитанні, заданому „магами” цареві Іроду Великому: не „де народився „наш” Цар Юдейський”, але „де народився Цар Юдейський ” (Мт. 2, 2). Крім того, чужинці, зрозуміло, не були знайомі з місцевими географічними особливостями, не знали місцезнаходження Вифлеєму, де Чоловіколюбчець з'явився на цей світ. І нам, людям XXI століття варто звернути особливу увагу на цю ознаку, адже не співвітчизники Христа, не євреї, а язичники, до яких колись належали і наші предки, першими зраділи (хоч ще до кінця не усвідомлювали чому) і віддали належний поклін Спасителеві людського роду від гріхів – єдиної причини усіх нещасть у нашому житті. Ми ж знаємо і тому маємо можливість так само, як і колись ці східні мудреці, поклонитись розп'ятому і воскреслому Богу під час кожної Божественної Літургії, Вечірні, Утрені та інших церковних богослужінь. Гідно, належно скористаймося цим шансом, запрошенням до спілкування, наданим Самим Живим Господом, який

прийшов до нас і з нами „аж до кінця віку”.

Ще одна невідома деталь у цій євангельській розповіді стосується місця, країни, звідки невеликим караваном прибули троє мандрівників до народженого в яскині Богочоловіка. Святий Матей вказує лише на напрямок – „зі Сходу” (Мт. 2, 1). Схід – поняття обширне у географічному плані, тому важко визначити країну, яка перша відправила своїх посланців назустріч її духовному Цареві. Св. Отці Церкви, зокрема Іван Золотоустий, Василій Великий батьківщиною „волхвів” вважали одну з держав Аравійського півострова, інші (Августин, Тертуліан, Епіфаній) – давню Месопотамію. Проте більшість древніх і сучасних дослідників зупинились на Перському царстві, країні, з якої, напевне, і вирушив караван мудреців до своєї заповітної кінцевої Меті. Адже саме у цій давній державі до жерців, астрологів, вчених ставились з великою повагою. У її межах був можливим контакт, спілкування із євреями-емігрантами, нащадками депортованих у 586 році до Р. Х. вавилонським царем Навуходоносором II юдеїв, від яких мудреці могли чути легенди, пророцтва про Месію, могутнього Царя. Ще одна особливість цієї країни: у ній існував досить цікавий звичай ходити на поклоніння до новонароджених царів. Остання деталь нагадує євангельських таємничих мудреців.

Оповита таємницею подія поклоніння трьох чужинців Ісусу Христу пов'язана із незвичним природним явищем – появою яскраво-срібlistого сьйва Вифлеємської зорі на небосхилі, яка вказала чужинцям місцезнаходження народженого Творця. Мабуть, це було особливе небесне світило, зауважене мудрецькими ще у їхній батьківщині, яке супроводжувало чужоземний караван із Персії до Єрусалиму і згодом зникло в юдейській столиці, врешті-решт вдруге з'явилося мандрівникам по дорозі до Вифлеєму і „спустилося” над Самим Немовлям, тим самим вказуючи „волхвам” на Особу Того, Кого так палко і натхненно прагнули відшукати. Згідно з думкою давніх Отців та вчителів Церкви (Ігнатія Богоносця, Орігена, Євсевія Кесарійського), це було надприродне, спеціально створене космічне тіло для того, щоб послужити дороговказом до справжнього воплощеного Світа, яке своїм сьйвом на хресті засліпило людські гріхи. На думку св. Івана Золотоустого, у зображеному євангелистом образі Вифлеємської зорі слід вбачати певну розумну силу (наприклад, ангела) подібну до старозавітного „вогняного стовпа”, який супроводжував ізраїльський народ під час його виходу із єгипетської неволі (Вих. 13, 21 – 22; 14, 19 – 20). Справді, чому б такому феномену, як поява величавої зірки чи ангела в образі яскравого космічного світила, не посприяти іншому, найвеличнішому чуду народження Самого Бога в людське немічне тіло лише заради того, щоб поєднати людей із Собою у безмежній любові!

Чи існує на сьогодні науково-історичне обґрунтування появи „фантастичної” зорі на небосхилі? До кінця XVI ст. робилися невпевнені спроби пояснити це явище на основі наукових дослідів. І лише у XVII ст. світу і Церкві була запропонована обґрунтована думка відомого астронома Кеплера (1571 – 1630), який у період 1603 – 04 рр. спостерігав співпадіння кількох планет Сатурна, до яких дещо пізніше приєднався Марс. Із трьох небесних тіл в його очах утворилося одне велике і яскраве світило, яке було помітним протягом певного часу. Щоб розрізнити кожну планету окремо на її ж орбіті, довелося скористатися телескопом. Спостерігаючи цей космічний феномен і водночас вдаючись до математичних розрахунків, Кеплер встановив цікаву закономірність: таке поєднання трьох планет трапляється один раз на 800 років (розрахунки Кеплера підтверджені сучасними вченими). Якщо відрахувати від 1604 року, у якому закінчено спостереження за цим рідкісним явищем, два рази по 800 років, то можна отримати приблизну дату...

Різдва Ісуса Христа, яку з невеликою похибкою вдалося встановити науковцям – це приблизно 6 р. до початку нашої ери, 748 років від заснування Риму! Ще один цікавий факт, пов'язаний із отриманими результатами обчислень: тепер досить впевнено можна пояснити головний мотив, яким керувався Ірод Великий, віддаючи безжальної жорстокості наказ своїм воїнам – вбити усіх немовлят у Вифлеємі віком до двох років. Із відкриття Кеплера випливає, що зоря з'явилася на небосхилі приблизно за два роки до народження. Саме тому вбитими були дворічні вифлеємські немовлята. Дворічного періоду мандрівки мало б бути достатньо і для того, щоб Господь за допомогою свого космічного чуда привів мудреців спочатку в Єрусалим до Ірода, а згодом у Вифлеєм, де народився Спаситель світу.

Деякі вчені-астрономи ототожнюють зорю Царя Юдейського із вибухом так званої „наднової зорі” (особливе космічне світило, блиск яких за кілька днів зростає у сотні мільйонів разів, а потім повільно спадає), а також із кометою, посилаючись на деякі давні китайські джерела, у яких згадується її поява в небі у ті часи. Сам Кеплер назвав своє астрономічне відкриття „безмірним чудом Божим”. Проте для тих, хто читає цей євангельський уривок і роздумує над ним, вифлеємський зоряний феномен не має на меті відвернути увагу від головного чуда, яке зоря своєю появою тільки підкреслює. Насправді „чудом” варто назвати якраз не яскраве світило, а появу Самого Бога в людському тілі. А природі залишалось лише радісно свідчити про народження свого Творця у її світі, що вона і здійснила через блиск небесної зорі, прицьому ніскільки не применшуючи головного – вочлення Божого Сина.

„І ось зоря, що бачили на сході, ішла перед ними, аж поки не прийшла і не стала зверху, де було дитячко”. Якщо уявити себе на місці мудреців, яких веде до Єрусалиму і Вифлеєму небесне світило, то дещо із цих загадкових слів стає зрозумілим. Їм, напевне, лише здавалось, що зоря рухається перед ними. Це міг бути звичайний зоровий обман. Коли ми рухаємось у будь-якому напрямку, то увесь час здається, що місяць чи зорі завжди передують нам у вечірньому безхмарному небі. Чому ж те саме не могло бути з „волхвами”? На підставі цієї гіпотези відомий християнський апологет (оборонець віри) Цант писав: „Зоря рухалась доти, доки рухались вони; коли ж мудреці зупинились, спинилось і світило”.

І все-таки цікавими і таємничими залишаються для нас особи євангельських мудреців. Здійснити нелегку і далеку подорож, щоб тільки поклонитись, вручити коштовні царські дари (знак визнання, пошани і покори) і одразу відійти – такими дивними були кроки східних вельмож, якими вони вшанували Новонародженого, чужого і незнайомого їм Царя. Навіщо їм було поклонятися не своєму Володарю? Яким чином вони побачили певні царські ознаки в убогій ясині, яслах, у Немовляті в пеленах? Ще складнішим є те, як „волхви” через зірку довідались про те, що народився саме Цар, та ще й Юдейський? Важко знайти для цих подій однозначні відповіді. Із впевненістю можна говорити лише про те, що Вифлеємську зірку, яка з'явилась на східному небосхилі, помітили лише ці „маги” і, можливо, ще декілька людей, які цікавились подібними астрономічними явищами. У той час як мудреці були схвильовані тим, що побачили у небі, тисячі, мільйони інших людей не помічали нічого особливого. Саме ці троє вельмож побачили вгорі щось божественне, знак Спасителя чи великого Володаря, покинули все і поспішили поклонитись Йому (поклін у ті часи на Сході виражав повагу нижчої особи (слуги) перед вищою (його володарем), а також вшанування богів чи Бога). Мабуть, мудреці ще не вбачали у Новонародженому Христі люблячого Господа, а, радше, незвичайного,

особливого земного царя, про народження якого їм сповістила зоря.

„І, попереджені уві сні, не звертати до Ірода, пустились іншою дорогою у край свій” (Мт. 2, 12). Ці чудові рядки не обов’язково розуміти буквально, а, радше, у духовному плані. Той, кого у житті, а також на Божественній Літургії Бог привів до Своїх ясел (Пресвятої Євхаристії), може повернутися у свій світ, у свою країну, до власного дому, але іншим шляхом, іншою людиною. Все наше грішне нещасливе існування залишається в минулому, адже ми входимо у Вифлеєм, у Боже Царство, де все навколо нас, де кожен з нас змінюється на краще, безмежно люблячи свого Творця.

1. Златоустый И. Толкование на святого Матфея евангелиста. С.-Петербург 1993, т.1.
2. Лопухин А. П. Толковая Библия. С.-Петербург 1904 – 1913.
3. Мень О. Син Людський. 2005.
4. Монах Восточной Церкви. Иисус очами простой веры. Брюссель 1991.
5. Нюстрем Э. Библейский Словарь. Торонто 1980.
6. Плотников М. Евангельские волхвы и астрология. Москва 2004.
7. Святе Письмо. 1991.
8. Толковое Эвангелие от Матфея. Москва 1870, т. 1.

Д. Сенейко. Східні мудреці і чудо Вифлеємської зорі // СЛОВО 1 (26) (2006) 2-3